

Londerzeel

Stratenloop met Gerard en Soo

15 augustus 2010

De Wereld van Soo Moereman... het was het eerste boek van Gerard Walschap dat ik ooit gelezen heb. Boekjé, eigenlijk. Over bijgeloof en kwakzalverij in het Vlaanderen van toen. En de strijd die daartegen wordt aangebonden door een jong, gekwalificeerd dokter die zich in het dorp wil vestigen. Het is zeker niet het enige boek van Walschap, de man heeft een bibliografie van een arm lang, en ook niet het belangrijkste van zijn werken. Iemand heeft het me ooit gegeven en daarna is het hier jaren blijven liggen. Dat kwam eigenlijk doordat de lessen van literatuurgeschiedenis op school me wat kopschuw gemaakt hadden van onze Vlaamse literatoren. Ik was ervan overtuigd geraakt dat die niets anders konden schrijven dan zwaarwichtig gepsychologiseer en uitzichtloos gesomber met personages die schijnbaar weggelopen waren uit een Franse film noir. Waarvan bovendien de lichttechnicus ernstig ziek was geworden tijdens de opnamen. Ofwel waren het scribenten die uit een heel ander vaatje taptten en het moesten hebben van volkse leut en jool. Goed voor één keer maar je raakt er al snel door overvoerd. Of nog, van die lui die drie bladzijden nodig hadden om te beschrijven dat een blad van de boom viel. Wat de leraar ons niet vertelde was dat Walschap zich actief afzette tegen het heersende literaire klimaat en de gevestigde geplogenheden van dat artistieke gevogel. Hij wilde „iets anders dan gestreuels en getimmermans“. Een uitspraak die bij mij wel op enige sympathie had kunnen rekenen. Had ik er weet van gehad dan was zijn boekje over Soo en zijn wederwaardigheden hier niet ongelezen staan vergelen. Niet zó lang, in ieder geval.

Waarom ik aan Walschap en Soo Moereman moest denken? Wel, toen ik het autootje bij de kerk van Londerzeel Sint-Jozef achterliet, zag ik al onmiddellijk dat ik op het Gerard Walschapplein stond. Geen wonder, de man is daar geboren en heeft er een hele periode van zijn leven doorgebracht. Alsof het daar speciaal voor mij was neergezet stond er naast het straatnaambord ook nog een paneel dat enige tekst en uitleg gaf bij wat er op het landkaartje stond. Het ging over het Soo Moeremanwandelpad. Zodoende...

De wandeling had Gerard Walschap en zijn wereld als thema. Dat was althans het opzet van de wandelclub Ochtendgloren uit Kapelle-op-den-Bos. Nu ja, het kind moet een naam hebben of die nu toepasselijk is of niet. Ten eerste had de ochtend al een tijdje gegloord en was overgegaan in een grijs ochtendlicht toen ik om ongeveer half acht bij het Gemeenschapscentrum in Londerzeel Sint-Jozef aankwam. Er kon hier officieel maar vanaf 8 uur ingeschreven worden. Wat naar de zomernormen van de wandelaar tamelijk laat is. En Gerard Walschap... wel je kan je daar niet keren of wenden of je ziet wel een portretje van de wat zorgelijk kijkende auteur op één of andere toeristische wegwijzer. Volgens de kreet van de organisator zouden we wandelen langs typische veldwegeltjes en de plaatsen die zo treffend beschreven zijn in het oeuvre van Walschap. Ik moet beslist nog eens enkele van zijn boeken herlezen want ik herkende op mijn wandeling geen van al die plaatsen. Het kan natuurlijk ook aan mij liggen.

De kerk van Londerzeel Sint-Jozef

Jacob Lodewijk Gerard baron Walschap werd in 1898 in Londerzeel geboren en hij stierf in Antwerpen in 1989. Hij was de zoon van een kleine kruidenier. Dus bij zijn geboorte was hij nog lang geen baron. Daartoe moest hij eerst nog door een aantal diepe dalen. Om tot latere literaire hoogten en de adelstand te klimmen. Wat hij in zijn jeugd wel was, was een goed leerling met de ambitie om missionaris te worden en, zoals hij zelf zei: „Grootse dingen doen, volkeren bekeren“. Dat het hem menens was kan afgeleid worden uit het feit dat hij in Leuven aan de studie voor priester begon. Evenwel vlak voordat hij de eerste wijdingen moest ontvangen, gooide hij zijn kap (die hem nog niet verleend was) over de haag. Hij besefte dat priesterschap en celibaat niet aan hem waren besteed. Hij ging werken op de redactie van het katholieke Vlaamse weekblad Het Vlaamsche Land. Later kwam hij bij Hooger Leven onder de pannen. Hij begon de grote Deense, Noorse en Russische auteurs te lezen en toen ging hem een licht op. Nieuwe inzichten over schrijven groeiden. Hij zou die inzichten een leven lang toe-

passen en verdedigen. Daarvoor werd hij door de katholieke Kerk aangevallen, besmeurd, gecensureerd en gebroodroofd. Die mensen voeren, zoals bekend, de naastenliefde hoog in het vaandel. Dus dan moet je iedereen die zich niet bij je grote gelijk kan of wil neerleggen doodslaan of wurgen. Het eerste liefst met een kruisbeeld, het tweede met een rozenkrans.

Hij debuteerde met romantische verzen en enkele katholiek getinte toneelstukken. Iets wat niet bepaald werd opgemerkt. In 1925 trouwde hij met Marie-Antoinette „Ninette“ Theunissen, met wie hij vier zonen en een dochter kreeg. Volgens zijn eigen verhaal begon hij tijdens een vakantie in Wenduine in de zomer van 1928 te schrijven aan wat een novelle moest worden. Het werd de openbaring van zijn nieuwe inzichten in het plegen van literatuur. Een novelle werd het niet maar daarentegen wel een volwassen roman want hij kon niet meer ophouden met schrijven. Toen het uiteindelijk toch af raakte, had hij „Adelaïde“ geschreven. Nogal raar dat dat niet de eerste roman van zijn hand was die gepubliceerd werd. Dat was „Waldo“ en Walschap was er niet erg tevreden over. Eigenlijk werd het boek geschreven in afleveringen en werd het gepubliceerd omdat hij in geldnood zat. Wanneer Adelaïde in 1929 verschijnt, verwacht Walschap alle lof van de Vlaamse pers die overwegend katholiek was. Maar geheel gerust was hij er toch niet op. Daarom had hij het manuscript vooraf aan een bevriend priester te lezen gegeven. Die vond dat er niets aanstootgevend in te lezen stond. Tot Walschaps grote verbazing kreeg hij het gehele katholieke Vlaanderen over zich heen. Zijn boeken kwamen op de beruchte index, een lijst van verboden lectuur. Hij had nu eenmaal over mensen geschreven die ook onder de gordel nog leefden. In 1943 stelde hij de nieuwe normen voor de romankunst, zoals hij die definieerde, in het essay „Voorpostgevechten“. Over zijn strijd tegen het onrecht dat hem werd aangedaan door de kerk schreef hij ongemeen boeiend in „Vaarwel dan“ uit 1940 en ook later nog in „Salut en merci“ van 1955.

Zijn beste en bekendste werk is wellicht de roman „Houtekiet“ uit 1939. De roman van de nieuwe mens in een vrije maatschappij. Walschap zegt hierover: „Houtekiet is de nieuwe mens, de man die verstandig en bekwaam leeft, seksueel en creatief, rechtvaardig en volkomen los van zijn voormalig geloof, ethisch en sociaal geëngageerd. Houtekiet, dat ben ik zelf(...)“. Naast romans schreef hij ook essays, toneelstukken, teksten voor het poppenspel en kinderboeken.

Toen hij stierf was Walschap de meest gelauwerde auteur in Vlaanderen: tweemaal de

driejaarlijkse staatsprijs voor de roman, de driejaarlijkse prijs voor de koloniale roman, de vijfjaarlijkse prijs ter bekroning van een ganse carrière en ten slotte uit de handen van de Nederlandse koningin de Prijs der Nederlandse Letteren in 1968. Midden de jaren '70 van vorige eeuw werd hij tot baron gebombardeerd.

Het dorp waar deze man vandaan kwam en waar ik nu was aanbeland, is dus Londerzeel. Het is een plaats en gemeente in de provincie Vlaams-Brabant in België. Toen ik er heen reed stelde ik met enige verbazing vast dat ik daarbij op het grondgebied van drie provincies kwam! En dan te bedenken dat de rit slechts een goeie dertig kilometer lang was. Het bewijst nogmaals wat voor onooglijk klein landje we eigenlijk wel zijn. Alles zit hier zo ongeveer op een zakdoek bij elkaar.

Londerzeel wordt gerekend tot de streek van de Brabantse Kouters. Daarbij ligt ze nog eens binnen het arrondissement Halle-Vilvoorde waarover de politici uit noord, zuid en centraal elkaar naar de strot vliegen.

Sint-Jozef is een gehucht van Londerzeel maar eigenlijk is het net iets meer: het is een zelfstandige parochie. Er staat dan ook een kerk. Trouwens een bouwwerk waar je niet naast kan kijken want ze is behoorlijk groot. Er werd vroeger niet op een kleinigheid gekeken wanneer het erom ging een tempel voor de Heer op te richten.

Algemeen stikt het hier van de zeshoekige wegwijzertjes die de weg tonen voor allerlei routes. Meestal gaat het dan om fietsroutes. Sommige verwijzen naar het oeuvre van Walschap (Houtekietroute, bijvoorbeeld), andere hebben dan te maken met streekgebonden gegevens. Zoals de Brabantse Koutersroute. Tussen al dat toeristische geweld was er één van die bordjes dat me bijzonder opviel. Men had het daar over de „Kossaatroute“. Ik had geen idee wat een „kossaat“ mocht zijn. Wel kwam ik op de wandeling door een Koeistaartstraat maar het leek me toch een beetje vergezocht om een hele fietsroute te weven rond dat anatomische deel van het melkvee. Blijkt het heel wat anders te zijn, uiteraard, en bovendien iets wat nogal veel zegt over de streek en de manier waarop ik ze ervaren heb.

Wildgroei aan toeristische wegwijzertjes

De oorspronkelijke betekenis van „kossaa(r)d“ is iemand die in een „kot“ woont en het verwijst naar de kleine landbouwers, zeg maar keuterboeren, die vele decennia geleden in deze streek woonden. Er zijn nog andere explicaties voor het, voor mij, wat rare woord. Mogelijk is het een samenstelling van de middelnederlandse woorden „kot“ en „zate“. Voor dat „zate“ geeft de Dikke meerdere betekenissen waarvan er mij slechts één enkele bekend was: een scheepswerf. In dit verband betekende het wellicht „bezitting, hoeve of landgoed“. Misschien heeft kossaat wel nog betere adelbrieven want het kan ook ontstaan zijn uit het Latijnse „casatus“, wat „hut“ betekent. En klinkt daar niet ook een beetje het Spaanse „casa“ voor „huis“ in door? In de geschiedenisboeken vinden we afleidingen als „cossaert“, „kossaerd“ of kossaat in Brabant en Antwerpen.

De kossaats bewerkten en bezaaiden huurland. Het waren dus kleine pachters zonder landbouwland in eigendom. Het bewerken van die grond deden ze niet zelden zonder gebruik

te (kunnen) maken van een paard. Daarvoor hadden ze de centen niet. Wel werd het land geploegd en die ploeg werd getrokken door een koe, een os of... een mens. De veestapel van die boeren was nooit groter dan 4 tot 5 koeien. Armoe troef, dus. De kossaat woonde noodgedwongen in een klein huisje, wellicht weinig meer dan een hut. Om zijn gezin te

kunnen onderhouden moest hij gaan bijverdienen in loondienst bij grotere boeren. Wat ook al geen vetpot zal geweest zijn.

Er rest nu gelukkig enkel nog een verre herinnering aan die onzalige tijden. Wat wel gebleven is rond Londerzeel, is een ruime waaier aan land- en tuinbouwbedrijven: groententelers, boomkwekerijen, sierteeltbedrijven, loonwerkers en veehouderijen met koeien, paarden, varkens en schapen. Precies de manier waarop ik het traject van deze wandeling heb

Plat en open... meuh!

Het stelt een watermolen voor en het beweegt ook nog!

De windmolen. Vermoedelijk leverancier voor het water hierboven. Niet bedoeld om er een schoonheidsprijs mee te winnen

ervaren. Een vlak, open landschap waar dikwijls wat koetjes de enige bewoners waren. Het heeft waarschijnlijk een eigen charme maar ik vind dat je er al snel bent op uitgekeken.

Het agrarische karakter van de streek moet er voor gezorgd hebben dat er verschillende molens actief zijn geweest. Zowel wind- als watermolens. Dat laatste doordat hier zowel de Kleine Molenbeek (helemaal dood, onbeweeglijk en smerig) als de Grote Molenbeek (met beweging maar even smerig) aanwezig zijn. Hoe de organisators van deze wandeling er dan in geslaagd zijn om die merkwaardige en interessante punten buiten het traject te houden, is me nog steeds niet duidelijk.

Achteraf pas heb ik gezien dat in het merkwaardige „Herbodin“ waar ik gepasseerd ben ook een watermolen moet bestaan. Niet gezien. Evenmin als de toch nog aanwezige windmolens. In plaats daarvan kreeg ik een overmaat aan asfalt en beton onder de voeten. Het enige waar iets van die oude technologie kon gezien, dan wel vermoed, worden was het huis van een uitgesproken molenliefhebber. Die had zelf een waterrad mitsgaders de nodige watertoevoer gecreëerd om het geheel in beweging te krijgen en iets verder stond ook nog een raar soort windmolen te wenken in de steeds meer

aanwakkerende wind. Die constructie verdenk ik ervan dat ze verantwoordelijk was voor het oppompen van het water dat nodig was om het waterrad aan het draaien te krijgen. In elk geval was de lelijke constructie niet bedoeld om er elektriciteit mee op te wekken. Zoveel was wel duidelijk.

Een paar keer kruiste mijn pad dat van de Dodentocht in Bornem die een etmaal voordien had plaats gevonden. Een 100 kilometer lange wandeltocht die elk jaar meer dan 10.000 wandelaars trekt en waarrond men in Bornem een kermis maakt. Spijtig genoeg deed de tocht dit jaar zijn naam wat te letterlijk eer aan. Iemand die al voor de vijfde keer de tocht meedeed kreeg in het zicht van de aankomst een fatale hartaanval, hij stierf ter plaatse!

Behalve de parochie Sint-Jozef deed ik slechts één ander dorp aan: Malderen. Daar was een controlepost gevestigd die aanvankelijk zeer rustig was maar bij mijn tweede bezoek reeds

De kerk van Malderen

onaangenaam druk.

Malderen is een dorp in de gemeente Londerzeel. De eerste vermelding van Malderen is al van 1125. Het heet daar dan nog „Mahl“.

Aan het kasteel Groenhoven ben ik gepasseerd zonder het te kunnen zien. Het zit verborgen in het groen van het park. Het huidige gebouw is wat er na 1770 gekomen is toen het oude kasteel werd afgebroken.

De kerk is gewijd aan twee heiligen: Sint-Amandus en de Heilige Lucia. Het koor van de kerk staat enigszins scheef ten opzichte van het schip, dat werd herbouwd in 1786. In de kerk bevindt zich het graf, uit 1477, van Jan van Marselaer, heer van Opdorp en nog wat andere plaatsjes.

Op de Malderse Heide staat de Heidemolen. Meer dan een foto heb ik er tot nog toe niet van gezien. Het is een houten staak- of standermolen. De plaats waar hij staat maakt het niet moeilijk te raden waaraan hij zijn naam ontleent. Er is tegenwoordig overigens nog maar weinig te zien van de heide. Ook de bescherming van het molenlandschap in 1944 hielp niet om het bouwen van huizen in de nabije omgeving tegen te houden. De molen staat nu dan ook zowel in het groen als rondom ingebouwd. Hetgeen

een bijzonder nadelig effect heeft op de werking van de molen doordat de windvang veel kleiner is geworden.

De Herbodinnemolen, ook al op het grondgebied van Malderen, is een watermolen op de Grote Molenbeek die reeds in 1321 werd vermeld. Het was een korenmolen. In 1950 werd de molen ontmanteld en van het waterrad ontdaan. Misschien ben ik er dus wel gepasseerd zonder deze molen als zodanig te herkennen.

De Koevoetmolen op de Kleine Molenbeek was een watermolen die vermoedelijk in 1390 werd gebouwd. Hij bestond uit een korenmolen op de beekoever van Londerzeel en een oliemolen aan de kant van Malderen. Het waterrad van de korenmolen is vervangen door een waterturbine. Van de oliemolen rest nog slechts een sluis.

Het Lippelobos. Althans de buitenkant ervan.

De aankondiging van deze wandeling had het er over dat de langste afstanden, 20 en 25 kilometer, ook nog het Lippelobos aandeden. Dat klopte ook. Ergens in dat bos komen drie provincies samen. Het bos strekt zich namelijk uit over de Antwerpse gemeente Lippelo (deelgemeente van Sint-Amands) en de Londerzeelse deelgemeente Malderen die in Vlaams-Brabant ligt. In het westen grenst het bos aan de gemeente Buggenhout, wat dan weer Oost-Vlaams grondgebied is.

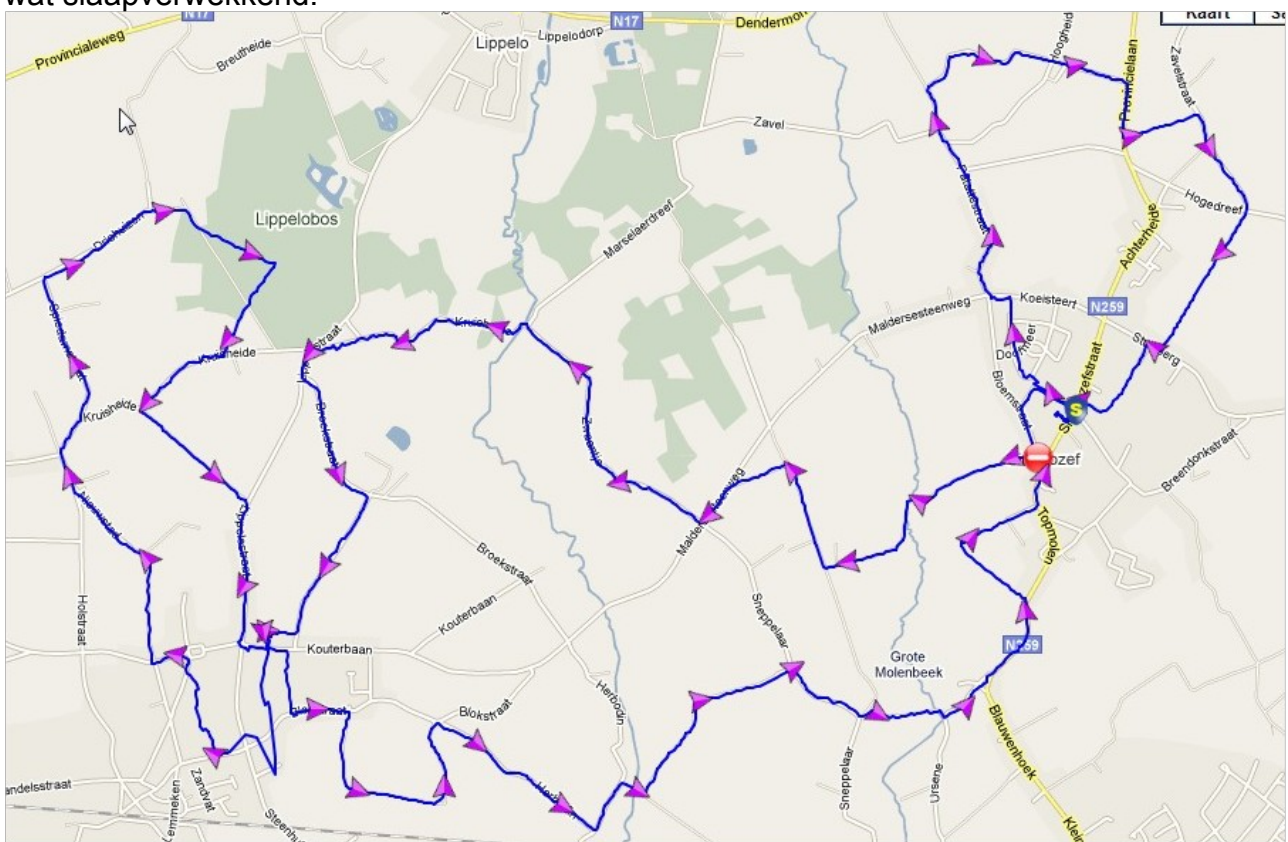
60 ha groot is het bos dat gegroeid is rond het kasteel Hof te Melis. Het is, op enkele hectaren na, privé-eigendom. Wat maakte

dat het traject van de wandeling noodgedwongen zowat in de periferie van het bos lag.

De eigenlijke bebossing van het Lippelobos startte maar op het einde van de 18e eeuw. De

opbouw van het parkbos dateert uit die tijd: een aantal beuken uit de majestueuze dreven zijn toen temidden van het oorspronkelijke heidelandschap aangeplant. Vanaf het begin van de 20^e eeuw werden de percelen tussen de dreven bebost en ontstond het huidige boslandschap. Het is nu nog steeds een mooi beuken- en eikenbos met bomen die gerust „statig“ mogen genoemd worden. Ze hebben ook voldoende tijd gekregen om tot zo ver uit te groeien. Naar het schijnt kan men hier in het najaar een enorme variatie aan paddenstoelsoorten aantreffen. Allen daarheen dus binnenkort want hier en daar kondigt zich reeds het einde van de zomer aan. Met vallende bladeren en rijpende vruchten.

Het weer op deze wandeling was wat onvriendelijk. Zwaar bewolkt en winderig met een permanente regendreiging. Hoewel het op enkele druppels na niet zover kwam. Het zijn omstandigheden die niemand in de hand heeft. Kwalijker was dat het aanbod op deze wandeling uiterst schraal was en het thema erg dunnetjes. Kan ik dan niets positiefs erover zeggen? Toch wel. Het traject was voorbeeldig bewegwijzerd („uitgepijld“ in het jargon). Het was doorgaans ook heel erg rustig. Het leek erop dat op zondag de hele bevolking van Londerzeel tot de middag ligt te maffen. Niet zo'n wonder, de omgeving lijkt me wat slaapverwekkend.

Het traject van deze wandeling

© Michel Christiaens